

Ценко Барев

**ПРИНОС КЪМ ИСТОРИЯТА
НА БЪЛГАРСКИЯ ЗЕМЕДЕЛСКИ НАРОДЕН СЪЮЗ
БОРБА, ИДЕОЛОГИЯ, ПРИНЦИПИ**

София, 2022

© Издателство „Изток-Запад“, 2022

Книгата е предоставена на издателство Изток-Запад от издателство „Бъдеще“
Париж-София.

© Ценко Барев, автор, 2022

ISBN 978-619-01-1128-3

ЦЕНКО БАРЕВ

**ПРИНОС КЪМ ИСТОРИЯТА
НА БЪЛГАРСКИЯ ЗЕМЕДЕЛСКИ
НАРОДЕН СЪЮЗ**

БОРБА • ИДЕОЛОГИЯ • ПРИНЦИПИ

Съдържание

Вместо предговор.....	9
Начало и развитие на земеделската задруга.....	13
Положението на селяните в следосвободителната епоха	19
Политическите партии в края на XIX век	24
Учредителен конгрес на БЗНС. Селски бунтове	34
Втори конгрес на БЗНС. Законодателни избори.....	44
Трети конгрес на БЗНС. Изменение на устава	46
Четвърти конгрес на БЗНС. Законодателни избори	49
Личният режим. Македонско революционно движение	51
Пети, шести и седми конгрес на БЗНС. Радикална партия	56
Осми и девети конгрес на БЗНС. Международното положение	65
Обявяване на независимостта. Александър Стамболийски депутат.....	69
Обявяване независимостта на България	72
Десети юбилеен конгрес на БЗНС.....	74
Единайсети и дванайсети конгрес на БЗНС	77
Тринайсети конгрес на БЗНС. Балканската война	84
Четиринайсети конгрес на БЗНС	92
Навечерието на Първата световна война. Земеделската парламентарна група.....	94
Парламентарната опозиция	99
Аферата „Деклозиер“	105
Срещата на опозиционните водачи с Фердинанд	107
Правителството влиза във войната.....	113
Положението на земеделската парламентарна група.....	117
Положението в другите парламентарни групи.....	123

Положението на фронта.....	125
Правителството на Малинов. Отношението на БЗНС към него	127
Пробивът на Добро поле. Радомирската революция.....	129
Подписване на примирието. Абдикиране на Фердинанд.....	135
Участие на БЗНС в коалиционното правителство на Малинов. Решенията на управителния съвет на БЗНС	138
Правителството на Теодор Теодоров. Амнистия на Александър Стамболийски.....	142
Идейно-политическите трудове на Александър Стамболийски	145
Участието на Александър Стамболийски в правителството	149
Учредяване на студентска земеделска група	153
Петнайсети конгрес на БЗНС и разцеплението в него	155
Провеждане на нови законодателни избори. Съставяне на коалиционно правителство от Александър Стамболийски	158
Стопанското и политическото наследство от войната	166
Решенията на върховния съюзен съвет на БЗНС по управлението	168
Подписване на мирния договор. Историческите писма на министър-председателя Стамболийски до водачите на френската, сръбско-хърватската, гръцката и румънската делегация.....	170
Последиците от войната и железничарската стачка	177
Избори за общински, окръжни съвети и народни представители. Заседание на ВСС на БЗНС	181
Съставяне на първото самостоятелно земеделско правителство	186
Реформаторската политика на Стамболийски.....	190
Конференцията в Генуа и тракийският въпрос	213
Александър Стамболийски пред Лозанската конференция. Намаление на репарациите	216
Свикване на шестнайсети съюзен конгрес и учредителен конгрес на земеделския младежки съюз.....	220

Убийството на Александър Димитров	227
Провеждане на агитационна седмица за земеделските дружби местни референдуми.....	230
Военната лига и подготовката на деветоюнския преврат	232
Избори за окръжни съветници. Седемнайсети конгрес на БЗНС	238
Втори конгрес на младежкия земеделски съюз. Публикуването на вестник „Победа“	241
Разгарът на деветоюнската конспирация	243
Реконструкция на правителството. Избори за XVIII народно събрание.....	250
След 9 юни 1923 г. Бунтове в страната.....	259
Изводи от преврата.....	261
Състав на превратаджийското правителство и политиката му.....	272
Положението на БЗНС след преврата	274
Комунистическата партия след преврата	278
Провеждане на законодателни избори	281
Убийството на Петко Д. Петков. Конгрес на БЗМС, заседание на УС на БЗНС	282
Стопанската и вътрешната политика на демократическия сговор	291
Борби в политическите партии. Ал. Цанков заменен от Андрей Ляпчев.....	297
Осемнайсети конгрес на БЗНС. Избори	305
Деветнайсети конгрес на БЗНС	309
Усилия за консолидиране на земеделския съюз поява на вестник „Пладне“	316
Двайсет и втори конгрес на БЗНС.....	323
Правителство на Народния блок	326
Двайсет и четвърти конгрес на БЗНС.....	334
Политиката на народния блок	336
Двайсет и пети конгрес на БЗНС	342
Преврат на 19 май 1934 г. Дворецът. Политически партии.....	346
Законодателни избори за XXIV и XXV народно събрание	359

Подготовка на Втората световна война	362
Войната, правителства и опозиция	364
Превратът на Отечествения фронт.....	372
Правителство на Отечествения фронт	374
Възстановяване на БЗНС.....	375
Заседание на върховния съюзен съвет криза между БЗНС И БКП.....	389
БЗНС напуска правителството на ОФ	405
Борбата на БЗНС срещу комунистическата власт навлиза в решителна фаза	409
Референдум за република. Избори за Велико народно събрание	416
Парламентарна борба на обединената опозиция.....	421
Арестуване и екзекутиране на Никола Петков	429
Разтуряне на БЗНС	434
БЗНС и Международният селски съюз	437
Заключение.....	448
Бележки за автора.....	451
Приложения.....	454
Из беседата „Освобождението на България“, изнесена на 3 март 1959 г. от г-н Ценко Барев пред българските емигранти в Париж, Библиотека и издателство при БНК, Париж.....	462
„Бъдеще“ им дъжи всичко.....	464
30 години издателство „Бъдеще“ Париж – София. 20 години издателска дейност в Париж и 10 години в София.....	465

Вместо предговор

Селският човек е рожба на живота и неговата история е богата със съдържание и поуки от събития, които съпътстват раждането и вървежа на нашата цивилизация. Корените му се губят във времето, когато е започнал да чопли земята, да посява семена, да отглежда добитък и води заседнал живот. Но истинският му път започва, когато освен нуждата за прехрана осъзнава и другата нужда – да установи и постави в ред своите отношения със себеподобните. С това той определя завинаги мястото си в историята и сам прави история.

От антични времена до наши дни писаната ни история е плътно свързана с човека на земеделския труд. От начина, по който обработва, притежава и предава земята от поколение на поколение, се пораждаат събития, пълни с драматични борби и страдания, на надежди и покруса.

Нашата съвременност дължи всичко на наивното мислене и примитивния труд, вложени в утробата на майката земя. Оттам израства вековният опит с дървото на знанието, мистичното съзерцание с религията, семейството с традицията, обществото със строежа на къщи, канализация и паметници на изкуството.

В непрекъснатата борба със стихии на природата и в екстаз пред нейните прелести земеделският труженник влага себе си в общото семейство. Тук той се отдава щедро, с широко сърце и здрави мишци, както това е вършил със земята, добитъка и заобикалящата го среда. Дългата практика го е научила, че природата с нейните периодични смени на сезони, градушки, урагани, земетръси и други спорадични явления, които му се поднасят с изненади, го принуждават да възстановява пораженията със спокойна разсъдливост и практична сръчност. Оттам се ражда неговата пословична търпимост към хората. Но той знае, че тези, последните, не действат както природата и не се вслушват в нейните закони, а показват непредвидими, нелоялни, брутални действия, продукт на чувства, воля, амбиции и интереси.

Мистериозна и странна е човешката природа и съдба. Историческата памет от пещерния човек и дървеното орало до атомното чудо е зашеметяваща с плодовете, които е създала и съхранила за поколенията. Достатъчно е да се върнем в дълбоката древност по крайбрежието на Средиземно море и Акропола, за да разберем смисъла и величието на духовния и физическия

труд. Хора без претенции, но с мъдрост пишат и говорят за атоми и молекули, за разум и демокрация, за свобода и насочват погледите ни към небесата, за да ни срещнат с Боговете, които бдят върху нашето земно щастие. И в близост с тях неуморният орач продължава да бразди и засява земята. Той участва в общото щастие с прехраната, която дава на поети и философи, на управници и артисти, на богове и обикновени хора, и реди заедно с тях общите работи на държавата – град.

Съграждано и събирано от векове материално и духовно богатство не задоволи насъщните нужди на човека и не сложи край на международното напрежение. Проповядваният идеал за народно самоуправление изживява сериозна криза и изправя света пред тежки изпитания.

Фрапиращо е разминаването, когато знаем, че човешката ръка изгради великолепни паметници на изкуството, написа прекрасни трудове, съчета в хармония музикални симфонии и култивира с деликатна нежност поетичните чувства и че същата ръка, по някаква вътрешна прокоба и лудост е способна да превърне всичко в пламъци и развалини.

Все още историци, социолози и обществени работници не са успели да вникнат в механизма, който движи в живота човека-гражданин и човека-управник. Неговата психологическа същност е сложна и не се поддава напълно на етическите норми, внедрявани от религията и практикувани в семейството. Еволюционният процес се движи разнопосочно и несъразмерно между интелектуалния растеж и употребата му в обществото.

Ускореният ход на историята с натрупаните, но неразрешими проблеми налага основна преоценка на ценностите и вземане решения с отговорности. Пред зората на идващия век тази преоценка засяга всичко и всеки, без разлика на раса, религия, социално положение и мястото, което заема в стълбата на обществения живот и държавното управление. Кризата, в която се намира светът, е много по-сложна и опасна, защото една многовековна цивилизация е на път да загине под собствените си развалини, а новата, която се ражда, не дава надежди, че ще бъде по-справедлива и по-хуманна.

Помощното средство, с което се сдоби човекът в лицето на модерната технология, слага друг отпечатък и придава на кризата универсален характер. Освен че то разби атома, водорода, живата клетка, но атакува фронтално икономиката, социалния живот, политическите структури, културните взаимоотношения. Организацията на производството, човешкият труд, размяната, духовният живот, информацията, и пр. се роботизират и уравняват от машината, където личността и свободата стават продукт, а не идеал. Нишките, които свързват морално, езиково, национално и международно хората, се разнищват методично под лозунги, ритуали с външна декорация, изпразнени от всякакво съдържание.

Крехкото равновесие, върху което се крепи мирът и сигурността във всяка държава и вън от нея, може да се наруши от най-леко сътресение. Достатъчно е да се събудят старите демони за употреба на физическа и въоръжена сила за завземане на политическа власт или чужда територия. Обикновено при неустановено вътрешно и нестабилизирано международно положение се ражда в главите на някои управници манията да прекрояват картата на света. Нещо, което не се изключва от календара до края на този век. Симптомите за това не липсват, гнезда се формират, остава само искра да хвъркне, за да пламне огънят на разрушителната ѝ смърт!

Стигнали веднъж до ръба на две епохи, трудно е да се правят прогнози за бъдещето, когато структурите на обществото са разклатени и нововъведенията в науката навлизат масово и безразборно в човешките потреби. Всеки преломен период в историята на човечеството носи изненади и върши покушения върху минали ценности и завоевания. Но в края на краищата приемствеността се е налагала като вътрешна потреба и външна необходимост.

И в утрешния ден нищо трайно не ще се сътвори, без да се черпи опит и поука от писанията на мъдреците, от идеализма на еретиците и делата на реформаторите. И че всяко нарушение на законите на природното равновесие ще бъде гибелно за света и живота. А това значи краят на всичко.

Нашето дълбоко убеждение е, че човекът, който със своя първороден инстинкт успя да опитоми животното и посея първото семе за хляба, ще съумее да опитоми и овладее съвременните обществени и технически инструменти, за да подсигури едно далече по-добро бъдеще за хората по земната шир.

Книгата „Принос към историята на Българския земеделски народен съюз. Борба, идеология, принципи“ е написана през 1957 г.; преработена и публикувана за първи път през 1994 г.

Ценко Барев

Начало и развитие на земеделската задруга

Известно е, че южните славяни са населявали Балканския полуостров и живели в свободни семейни задруги. Според редица документи се вижда, че една семейна задруга се състояла обикновено от 10 до 40, а в някои области в България и Сърбия тя е достигала до сто души. Битовият характер на задругата се е изразявал в стопанисването на общия имот и в ръководене на вътрешния ѝ живот. Това се е възлагало на най-възрастния, обикновено бащата или дядото, или на най-авторитетния измежду тях, избран от общото събрание. Властта на старейшината в южнославянската задруга се изразявала в управление на стопанската дейност и имуществата. Той е определял кой с каква работа трябва да се занимава в общия имот, кое и кога да се засее или прибере, какво да се прибере като резерв или изнесе на пазара за размяна. Уреждал е и вътрешните разногласия, упражнявал домашните съдебни функции, създавал хармония и разбирателство в задругата и в работата на полето. Съгласувал е с останалите мъже разпределението на финансите, т.е. купувал и продавал движими и недвижими имоти, строил къщи, извършвал замяна и пр.

В първоначалния стадий на развитие на задругата земята, движимите и недвижимите имоти са били семейна собственост. Частната собственост не е съществувала, или ако я е имало, тя е била силно ограничена. Всички потребности на членовете са били осигурявани от общата собственост. Оттук и стремежът на всички да пазят и разширяват собствеността, от която зависят интересите и сигурността им. До края на VI и началото на VII век не е имало частно владение на земята. Имотът и добитъкът не са се предавали по наследство от баща на син, а оставали обща собственост.

По-късно се появява т.нар. башкалък, първо под формата на лични вещи, а по-сетне в земя и добитък. Началото на тази собственост започва от женитбата, когато младоженците получават подаръци от близките си. Тези подаръци са включвани в задругата, но получените доходи са оставяни на разположение на техните собственици. Така успоредно с общата собственост се появява и частната, но тя не служи за експлоатация на други членове от задругата или от наемни селски работници.

Южнославянската задруга не е познавала наемния труд. Това е основната разлика между нея и съществуващия по това време феодализъм във Византия или Западна Европа. Според един византийски документ от VII век, известен

под името „Земеделски закон“, се вижда, че стопанските и икономическите отношения в тогавашната феодална система са определили няколко социални категории граждани. На първо място това са земевладелците или феодалите. Те са обикновено висши военни пълководци, приближени до императора, или духовници, на които са подарявали огромни пространства земи, освободени от всякакво данъчно облагане от страна на държавата. Феодалните земи са били обработвани от два вида селяни: крепостници, които срещу прехраната на семейството си работили безплатно и били задължени да служат във войската на феодала. Нямали право да напускат господаря си, често продавани като добитък. Другите – безимотни селяни, които не са били крепостници, но са плащали рента на земята, която обработват. На трето място – това са малоимотните, които са обработвали своя земя, но са плащали високи данъци и берии. Последните често пъти изпадали в кризи, ставали ратаи в земята на феодала.

При българите крепостническата система си пробива път под влияние на Византия. След всеки победоносен поход българските царе раздавали земи на своите боляри, а след покръстването – и на църквата и висшето духовенство. Естествено българските царе вземали тези земи от победените народи, посягайки на семейните собствениности. Именно затова срещу българското крепостничество се поражда социалното и революционно учение на богомилите, което в X и XI век играе важна роля в живота на южното славянство, а по-късно и в Западна Европа.

С идването на турците на Балканския полуостров и с покоряването на българската държава старата българска класа е напълно унищожена. В социално отношение българският народ е приравнен в робството. Турската власт изземва земите на болярите и ги предава в ръцете на тяхната военна каста, известна под името спахии. По този начин се създава военнофеодалният строй на спахиите.

От XVI в. и от времето на султан Сюлейман Великолепни са останали документи, от които се вижда, че „когато някой господар (султанът) завладее и покори една област или местност, земята на тази страна я разпределя между завоевателите съратници“, тази земя се облага с 1/10 част от произведеното с данък към държавното съкровище и се нарича „десетъчна земя“. Тя може да се владее само от мюсюлманин и военначалник. Когато в земята, в която навлезе или завладее султанът, живеят неверници, т.е. християни, и искат да си запазят собствеността върху нея, те се причисляват към друга категория и плащат данък, наречен „харач“. От тези земи държавното съкровище може да вземе половината от доходите, съобразно условията на почвата, климата и плодородието. Що се отнася до завоюваните от султана земи в България, те не се отнасят нито към едната, нито към другата категория, а се причисляват направо като „земя на султана“, който е законният и истински стопанин на зе-

мите в Румелия. Следователно султанът единствен може да ги отдава под наем за обработване, но със съгласието на местния спахия, който по назначение от него е собственик и се ползва с част от това, което се произвежда в тях.

Ясно е – казва историкът Ив. Пастухов, – че съгласно тези фетви постановленията, които са легнали в основата на земевладелското законодателство на Турция, селяните българи са останали в онова крепостно състояние, в каквото ги заварило турското завоевание, но господари на земята не били българските боляри, а турските спахии и аристократи.

Селяните, които се намирали във владението на спахията, заедно със земята, която са имали като своя собственост, са били вписвани в регистрите на спахийското владение. Ако един селянин напусне земята на спахията и не се завърне трийсет години, спахията губи властта си над него, но ако го намери преди този срок, той има право да го върне в земята си, т.е. да разполага с него като със своя вещ.

Спахийският феодализъм започва да губи постепенно своята първоначална форма на владение върху земята. Отделният спахия напускал военното поприще и ставал в истинския смисъл на думата владетел на земя. Той придобивал правото да разпределя земята между своите наследници, както и да дава земята за обработване на закрепостенелите селяни, като в края на всяка година взема от тях обща сума „кесим“. По такъв начин селяните стават особен вид съсобственици.

Според един доклад на Иречек върху кесима в Югозападна България се казва: „селяните живеят в свои къщи, но земята, що обработват по наследство, като бащиния, дори и мястото, гдето е изградена къщата, принадлежат на спахията“. Този последният е овластен да определя кой селянин колко трябва да заплати и върху неговите плещи освен това тежи и цялото данъчно бреме.

Вън от кесимиджиите съществуват и изполичари. „Изполичарите, казва Ив. Паспухов, имали или само къща, или къща и малко дел земя в спахийския имот за обработване, от които не могли да получат достатъчно за прехраната си. Затова те търсели допълнителна работа. Спахията притежавал неразделени между селяните чифлик (кесимиджии) земи и давал части от тях на малоимотните изполичари за обработка. В такива случаи спахията давал семето и добитъка. Когато плодът бил събран, спахията го делеял наполовина с изполичаря, след като задържал предварително десятъка.“

Данъците са били многобройни. Те са били предимно държавни – джизия, еничерски и испеч. Джизията, т.нар. поголовен данък, тежал най-много върху гърба на българската рая. Задължителен за всички, никой не е можел да бъде освободен от него. Извън държавния данък селяните плащали около 29 вида данъци на спахията.

Спахийският феодализъм се различава от българското крепостничество по това, че той има далеч по-примитивна форма на производство и владение. По силата на обстоятелствата (или по-скоро поради незнанието на българския език, обичаите и нравите на населението) се издига и една нова категория българи, които служат като посредници между поробителите и поробените. Това са били българи, които са се ползвали с известни привилегии, не толкова политически, колкото стопански, като събирачи на данъци, тегоби и пр. През XIX век освен турските земевладелци има и български такива – собственици на големи земи, занимаващи се с лихварство и с изнудване на безправната българска рая. Така постепенно се създава класата на българските чорбаджии, които не било необходимо да бъдат само едри земевладелци, но и лихвари, търговци, еснафи и др. Обикновено това са били верни на султанската власт българи, алчни за пари, чужди на всякакво българско национално съзнание, готови да вършат най-черното предателство, стига с това да могат да запазят своето привилегировано положение. Именно те се отказват от българския си произход и се наричат гърци. Те неведнъж са били защитници на фенерската патриаршия в борбата ѝ срещу независимата българска църква. Разбира се, имало е и такива български чорбаджии, които правят големи жертви в името на народното дело и помагат за националното ни пробуждане.

След избухването на Великата френска революция и разпространението на идеите ѝ от Наполеоновите войски спахийският феодализъм претърпял известни реформи. През 1834 г. се провежда турската поземлена реформа, с която се отменя спахийството, но с която не се променя съществено положението на раята и селячеството. С тази реформа селяните могат да променят своя господар, да сменят местожителството и професията си. Чифликът, който дотогава е бил на спахията, т.е. на държавната власт, може да стане собственост и да се предава по наследство. Урежда се нова данъчна система, като се поставя данък върху продажбата на земята, засетите култури и пр.

На 3 ноември 1839 г. султанът провъзгласил известния Гюлхански хати-шериф, с който се поставя началото на танзимата (реформите). Според него се създават нови институции в Турската империя, които засягат главно три въпроса: „1. Гаранции, които ще дадат на нашите поданици пълна сигурност за живота, честта и имотите им. 2. Редовен начин за определяне и събиране на данъците и 3. Редовен начин за събиране войници и срок за обучението им.“ По-нататък се заявява, че всички дела ще се разглеждат публично: „Всякой ще владее своите имоти от всекакъв вид и ще разполага с тях с пълна свобода, без да може някой да му попречи.“ Всички турски поданици без разлика на народност, религия и други, са равни пред законите. Премахва се монополът върху храните. Премахва се „откупът на данъците от предприемачи, които, ако не са добри, се грижат само за своя полза“.

Приложението на закона започва едва след 1845 г., а злоупотребите, свързани с него, са всеизвестни. Старите турски откупвачи на данъци се съюзават с държавните бирници и принуждават селяните да плащат не само новите, но и старите такива. Положението на раята с нищо не се подобрява. Още веднъж се установява, че между един закон и неговото приложение, особено в турската империя, съществува огромна пропаст.

Този закон има по-скоро външнополитически характер. С него султанът и неговите управници искат да пресекат възможността на Великите сили да се месят във вътрешните им работи, като ги изпреварят в раздаването на „либерални“ реформи за подвластните народи.

След Кримската война и Парижкия мирен договор през 1856 г. Англия и Франция придобиват правото да се намесват във вътрешния живот на султанската империя. Това са известните капитулации. Под натиска на тези велики сили султанът прави нови реформи. На 21 април 1858 г. публикува закон, според който поземлената собственост принадлежи на държавата, а селяните имат право на собственост върху къщите и дворните места. Член 3 гласи: „Земята е държавна собственост. Селяните могат да станат собственици на земята само тогава, когато държавата им издаде актове (тапия) за владение“, което се е случвало много рядко.

Въпреки създаденото положение българите успяват да запазят голяма част от своите семейни стопанства, т.е. да притежават свое парче земя. Статистическите данни от Освобождението показват, че 1/3 от най-хубавата и най-плодородната земя е принадлежала на турските бейове и чифликчии. Онези селяни, които са били освободени от спахийските земи и са били принудени от поземлената турска реформа да ги напуснат, остават изобщо без земя. Така се разширява ратайството. Някои успяват да наемат земя под аренда. Имало е два вида аренда. На изполица, при която селяните дават на чифликчията една трета или наполовина от това, което е произведено в наетата земя. Обикновено договорите са се сключвали за една или две години, след което се подновяват. Другият начин е даване под наем (аренда) земя, това е така нареченият кесим. При него се сключва договор за 5 до 10 години и селяните наематели се задължават да дават определено количество зърнени храни и продукти. Обикновено при кесима арендаторът не държи сметка дали реколтата е била добра, или лоша. Той иска своето и често пъти наемателят е принуден да купува храни при лоша реколта на високи цени, за да ги предаде по уговорката. Ратаите не са притежавали никакви земи и са се спазарявали за няколко месеца или година, като заплатата си получавали обикновено в натура: храна, дрехи и покъщнина.

В първите години на XIX век подемът на занаятите бил голям. Държавните нужди налагали нова екипировка на султанската войска. Тя се състояла пре-

димно в изработване на шаяци, аби, чорапи, обувки и оръжие. Със султанска заповед от 24 август 1826 г. бил забранен износът на вълна, а през 1838 г. и този на зърнените храни. Със специални разпоредби на централното управление в Цариград се нареждало на отделните вилаети да доставят определени количества шаяк и гайтан за обличането на войската. Пазарджишко, Пловдивско, Сливенско, Търновско, Котел и други занаятчийски центрове са изработвали огромни количества шаяк. Цялото население в подножието на Родопите, Средна гора и Балкана се отдавало на занаяти и в икономическо отношение повишили своето жизнено равнище. Български занаятчии били изпращани в Стара Турция, за да разширяват този дял от занаятчийското производство. В Цариград котленци, калоферци, сливенци и други създали големи занаятчийски, а оттам и търговски кантори и работилници. Повече от хиляда души били ангажирани в техните предприятия. Българският занаятчия Добри Желязков от Сливен успял да произведе два вида сукно, едното от българска вълна, а другото, за офицерски дрехи – от испанска вълна. Високата порта го взела под свое покровителство, отпуснат му бил заем от 200 хиляди гроша, за да развие предприятието си. За управител на малката си фабрика той назначил белгийски специалист, за да я организира по типа на лондонските фабрики.

За въоръжаването на турската армия били необходими оръжия. Развива се – главно в Самоковско, Знеполско и други центрове – оръжейната индустрия, предимно в изработка на гюлета, куршуми, щикове, саби и пр. Производството било поставено под държавен надзор. Няколко българчета от Самоков даже били изпратени в Лондон, за да научат оръжейното производство. Видинският, силистренският и други вилаети били задължени да доставят гьон и обувки. Така се развива и обушарският занаят.

Обширната турска империя била отлично поле за развитието на занаятите и търговията.

Турската администрация въвежда и паричната система при събиране на данъците. За съжаление тя не прави никакви нововъведения в селското стопанство и затова мизерията и окаяното положение са постоянна гостенка на селското население, затова неведнъж селяните се надигали срещу своите икономически и политически поробители. Според много историци въстанието в Северозападна България през 1850 г. има селски характер, защото населението не може да търпи повече експлоатацията на агите, бейовете и българските чорбаджии.